

ЈЕДАН САН ОМАРА ХАЈАМА

Бијаше прољећно предвечерје. Оно ријетко које одише пунином живота. Таман се бијаш вратио из Мерва у Нишапур, гдје се вођаху непоштедне борбе против слободомних људи. И око мене увелико бијаху почели да шире клевете моји противници. На удару завидљиваца, изложен свакаким нападима, без поузданих заштитника, везира Низамулмулука и султана Мелихшаха. Први би убијен у непоштедним разрачунавањима, а други оконча земаљски живот природном смрћу.

Бијаш на врхунцу славе, а са њом, мишљах, иде моћ. Тако ми се бар чинило. Таман бијаш завршио реформу календара, који је отворио нову еру, названу *Целалововом*, по надимку султана Мелихшака, који бијаше мој главни мецена. Бијаш написао *Алџебру* и друга дјела из математике, астрономије и медицине.

Иза мене је већ била служба управника опсерваторије у Исфакану. Што бијеше велика част. На што посебно бијаху завидљиви моји противници, који нијесу бирали начина да ме оцрне. Плели су око мене паклене мреже. Тако увијек бива кад завист надвлада разум. Тада обавезно слиједи вријеме безумља.

Осјећао сам како долази то вријеме. Након свих разрачунавања и борби чији бијаш свједок. Горе вријеме, за свједока, а под условом да сам могао да га бирам, нијесам могао изабрати.

Много крви је потекло Персијом.

Мене су свуда поштивали. Од Самарканда до Ширази и Исфакана. И у древном Реју, за мене, изговарали су многе фале. Свуда гдје бих стигао, чуо сам узвишене ријечи: *ог њеја биљке не крију нишџа, пред њим звијезде немају џајни*. Називаху ме звијездом Хоросана, генијем Персије и оба Ирака, принцом мудраца. А онда се све преокренуло. Све је почело да се роти против мене. Осјећао сам да ми се црно пише. Звијездани рукопис, којим бијаше исписана моја судбина, поче да тамни. Нијесу више указивали на моју мудрост, већ на моје поријекло, говорећи: Ено Омара, сина Ибрахима Хајама из Нишапура, који се прославио у градњи шатора. Ријечи фале зачас се претворише у ријечи погрде.

Лијепо прољећно предвечерје, одагна на час, ружне мисли. С лахором који се појави, па мину, учини ми се да минуше и оне. Бијаш лак као птица, добих крила. Таква предвечерја односе тегобе. Али не бива увијек тако. И у предвечерју може почети зло. Нема ту закона, према ком би се човјек управљао.

Застадох испред грнчарске радње. У чијем излогу бијаше много различитог посуђа, справљеног од глине, лијепо украшеног.

Гледах посуде и дивих се ономе што их је израдио и на њих утиснуо тако лијепе орнаменте. Неодољиво ме је вукло, па уђох унутра. Разгледах детаљније, очи ми се не даваху одвојити од лијепих посуда. Један глиненни врч посебно ми се лијепим учини. Не даваше да одем, да га оставим. Као да је био дио мене.

Не цјењаках се, купих га. Грнчару, упутих честитке, за такво дјело. Рече: нијесам га ја правио. Овдје сам у улози продавца.

Задовољан, упутих се кући, у којој сам нашао привремено настањење.

Уморан од дана, који бијаше минуо својим путем, одох у постељу. С мишљу да сваки дан има своје путеве. Брзо сам заспао и уснио чудан сан. Грнчарска радња, али не она у којој сам купио врч, из којег сам прије спавања попио неколико гутљаја нишапурског вина.

Да испробам и врч и вино.

Видјех у сну: велика радња глиених посуда, лијепо ишараних, разних величина. Већа од Нишапура. Био сам задивљен величином, изгледом и оним што се нудило, на спољњем излогу и у унутрашњим просторијама. Нијесам се могао надивити посудама и рукама које су их обликовале.

- Гдје налазе овако квалитетну земљу ? – упитих.

- Није у питању земља! – чуо се глас. Већ руке које од ње мијесе и праве посуде.

- Важна је земља! – огласи се други. – У земљи све спава, од ње је све направљено.

- Земља и прах наших предака представљају добар материјал за прављење посуда! Ово као да је изговорио продавац који је продавао све оне лијепе ствари. После смрти, бићемо земља од које ће неки други грнчар правити ове исте или сличне посуде. Не треба чекати, треба уживати у вину. Треба се опијати, живјети пуним дахом.

Гласови су долазили из земље, гласови предака.

Видио сам околу грнчарске радње широку пољану, по њој се расцвјетале црвене лале. Крв некадашњих ратника, оних који се чињаху непобједиви и вјечни, а та љубичица, коју још зову *дан – и ноћ*, то су очи некадашње љепотице, рођене на овој земљи, чија су стопала додиривала плочнике града, којим ти сада ходиш.

Чуо сам гласове мојих противника, који се бијаху устремили на мене и моју науку. Ругали су се мојим пјесмама, које су они у тајности преписивали и дивили им се, не презајући да кажу да су њихово дјело, које сам ја присвојио.

О, какве ли дрскости? На шта је све спреман човјек! Викао сам у сну.

Погледом обухватих поље, пуно разнобојног цвијећа; помислих, никло из земље, у којој спавају они што су живјели прије нас. Заслијепи ме разнобојност, чаролија боја којом је исијавало цвијеће, али и растужи. Дохватих крчаг (не баш сигуран да је то онај који сам купио у предвечерје на базару Нишипура!), налих га најбољим вином из Ши-раза. Принесох уснама, кад крчаг проговори: *џрије гујо времена, ја сам био џи, Хајам*.

Испустих крчаг, разби се у парампарчад. Вино потече плочником. Вратише се земљи, и глина и вино. Помислих: крв што се Персијом просипа, због лудости човјечије.

Из парчића разбијеног крчага, говорио је глас персијске земље, који је уједно био мој глас.

У тај час се пробудих. Крчаг којег сам прошлог дана купио, био је читав. Али празан. Напунио сам га до врха, испио на душак. Онда сам узео прибор за писање, ону свеску коју ми је поклонили судија Абу Тахер, и записао:

*Синоћ џрићох радњи једноја лончара,
Сјо лонаца ћуши, а сјо џројовара,*

*Док наједном један лонац ђлас не диже:
Ко нас ђражи, ко ђродаје, а ко шара?*

.....

*То не види свако око ал' ја видим
Праx ђредака у рукама свих ђрнчара!*

Онда је срео Џахан, пјесникињу из Бухаре. Широку као свијет. То је значење њеног имена. Она је то уистину била. Није случајно носила то име. Могла је то бити година 1072. Тада је изрекао чувену реченицу: *Живоѡ је као ѡожар*. Пламенове пролазник заборавља, пепео разноси вјетар... Она и данас живи. Као и Џахан. Ал' то је друга прича... Као и свеска коју му је дао самаркандски кадија, који га је спасио од насилништва Студента бразготине и његове банде, што је харала Смаркандом, сијући страх на све стране. Тај страх ће се ширити читавом Персијом. Попут пожара у чијем су пламену сагоријевали њени становници.

Брат Тахеров бијаше пјесник, а имао је година колико Хајам, кад је рашчеречен у граду Балху, због пјесме која се није свидјела владару, биједне пјесме једва дуже од неке *рубације*.

Сад види, Хајаме, вриједи ли писати поезију. Али нека ти се ова свеска нађе при руци. Ако осјетиш потребу, исажи је на њеним страницама. Нек остане записано. Пјесников трептај најдуже траје. Мисли на Абу Тахера када будеш писао. И на његовог брата који животом плати оних неколико стихова. То је изгледа било неизбјежно!

Свеска је направљена у радионицама Самарканда. По древном упутству, од дрвета бијелог дуда. Иако се поезија може уклесати у камен, и писати на пијеску... Она не бира на чему ће бити написана. А ти то најбоље знаш, Хајаме. И ненаписана, она живи. Па, ипак... нека ти се нађе.

У тој свесци је написао *Рубије*, које ће надживјети вјекове.